

далеко јаче нагласити друштвено-власнички аспект кредитно-монетарних и других финансијских токова везаних за систем удруженог рада и проширену репродукцију.

На промјенама у овом правцу бит ће нам у првом реду захвални они студенти који ће се данас-сутра наћи у организацијама удруженог рада.

UDK — 347.2+378

мр Мато Арловић,
асистент Правног факултета у Осијеку

МАРГИНАЛИЈЕ О МЕТОДОЛОШКО-ТЕОРИЈСКОМ ИЗУЧАВАЊУ ДРУШТВЕНОГ ВЛАСНИШТВА НА ПРАВНИМ ФАКУЛТЕТИМА И ЊЕГОВОМ НОРМАТИВНО-ПРАВНОМ ИЗРАЗУ

Есенцијални дио друштвених односа чине власнички односи, као друштвено-економски односи и у њима, детерминиран материјалном основом и културним наслеђем друштва, успостављен и прихваћен владајући „начин производње и промета који му одговарају”(1), те њима иманенти односи у расподјели и потрошњи. Због тога се они увијек испољавају као основни предмет истраживања друштвених знаности уопће, па тако и правне знаности.

Међутим, као предмет знанственог истраживања никад се не узима спће уочљив облик његова манифестирања, већ се од тог облика полази са задатком да се знанствено утврде објективно присутне, а на први поглед прикривене протурјичности у дијалектичком развоју проматраног феномена(2). Тако је и код власничких односа. Према томе, предмет истраживања свих власничких односа, па тако и друштвеног власништва нису, *prima facie*, њихов облик испољавања, већ објективно присутне протурјичности у суштини тих односа, па се у знанственој обради нужно морају истражити елементи власничког односа и у њима присутне протурјичности и то у процесу њихова развоја. Ти елементи су владајући начин производње и на темељу њега изграђени односи у производњи, размјени, расподјели и потрошњи. Тим више, што цјелокупност ових односа, као односа производње сачињава економску структуру друштва, реалну основу на којој се диже правна и политичка надградња и којој одговарају одређени облици друштвене свијести”(3). Самим тим се друштвени односи и у њима присутне противурјичности увијек испољавају у дијалектичком јединству, а само је облик њихова манифестовања (економски, политички, правни, итд., како то истиче Маркс) различит. Одатле су власнички односи алфа и омега за схваћање друштвених односа, па самим тим и начело у изучавању свих осталих одлика испоља-

(1) Карл Маркс, Предговор „Капиталу”, Просвјета, Београд, 1973. г. стр. 14.

(2) Као под 1), гдје Маркс истиче да би „свака наука била излишна кад би се појавио облик и суштина ствари непосредно подударале”, види стр. 181.

(3) Карл Маркс, Прилог критичи политичке економије (Предговор), Култура, Београд, 1960. г., стр. 9.

вања друштвених односа. Или, другим ријечима, власнички односи као „односи производње” у изучавању друштвених односа према осталим облицима њихова испољавања у надградњи налазе се у дијалектичком јединству суштине и форме њихова испољавања.

Управо та форма испољавања, и то не било која већ правна форма власничких односа, и јесте предмет изучавања правне знаности. Она изражава правним правилима утврђена и санкционирана права, обавезе и одговорности субјеката у тим односима, тј. у њима утемељеном начину производње и на основу њега успостављеним односима у производњи, размјени, расподјели и потрошњи. Током реченог слиједи да за правну знаност власнички односи као друштвено-економски односи нису априори предмет истраживања већ да је предмет њеног знанственог бављења примарна правна регулација ових односа. Ово је сасвим разумљиво ако се зна да су власнички односи „ванправна” дакле „метајуристичка категорија”, која изражава „социо-економску” суштину производних односа, како то истиче проф. Владимир Хорват.(4) Али, да би правна знаност могла спознати суштину свога предмета изучавања, она неизбјежно мора истражити и објективни садржај тих односа, који истодобно правном регулацијом постају и правни, али њихов правни садржај не мора, а често пута и не одговара, односно неподудара се, са њиховом друштвено-економском структуром, која објективно егзистира у социо-економској стварности. Јер, иако су власнички односи „ванправна” категорија, која је за правну политику приликом правног регулирања друштвено економских односа само правно релевантна чињеница, они су истодобно и релативна категорија за знанствено објашњење садржаја правних односа(5). Наиме, уколико би правна знаност изучавала само правни облик испољавања власничких односа, она би нужно остала у својим знанственим спознајама прикраћена, тј. само на терену пуког нормативизма и јуриспруденције, а самим тим би остала глуха и инертна према стварном збивању у друштвено економским односима. Изузетни значај проучавања, не само нормативно правне регулације, већ и стварног збивања у друштвено економским односима, за правну знаност произлази из чињенице, да само тако може знанствено објаснити:

— садржај правних односа, у нормативно правном и друштвено-економском погледу,

— однос стварног и нормативног, тј. основне узроке који омогућују или неомогућују примјену права на друштвено-економске односе и

— да упозори носиоце правне (законодавне) политике на научно спознате и присутне противурјечности између друштвено економске суштине власничких односа и њиховог правног облика испољавања (правна регулација), те да на темељу ових спознаја истим предложе правно рјешење за отклањање ових противурјечности, односно за усклађивање дру-

(4) Види проф. др Владимир Хорват, Номотехника (Правила и методе израде самоуправних опћих аката), шапирографирано, Правни факултет, Осиек, 1980. г., стр. 2.

(5) Тако Маркс истиче: „Моје је истраживање довело до резултата да се ни правни односи, ни облици друштвене власти не могу разумјети ни из себе самих ни из таквог општег развика људског духа, него да им је корен, напротив, у материјалним животним односима, чију је цјелокупност Хегел, по примјеру Енгелса и Француза XVIII века, обухватио именован „грађанско друштво”, а да се анатомија грађанског друштва мора тражити у политичкој економији” (види: Прилог политичкој економији, Култура, Београд, 1960. стр. 8.)

штвено-економске суштине и њезине правне форме у власничким односима (у овом случају се правна знаност јавља као индиректни извор права, јер утиче на креирање правне политике, па самим тим и на правно уређење).

Специфичност југословенске правне знаности, која се бави проучавањем правне регулације власничких односа се састоји, управо, у чињеници да она не проучава било које, већ друштвено-власничке односе. Наиме, за разлику од било којих других, предходно историјских познатих власничких односа, друштвено-власнички односи нису и не могу бити ова правна категорија, нити имају имовинско-правну компоненту, мада јесу предмет правне регулације, јер друштвеновласнички односи изражавају само међусобне односе људи у процесу производње у погледу средстава за производњу, њихова рада и резултата тог рада и ништа више, али и ништа мање.

Међутим, ваља рећи, да овако поимани власнички односи, данас, у друштеној пракси нашег социјалистичког самоуправног друштва, иако су тако уставно-правно прописани (о чему ћу у наставку нешто више рећи), не егзистирају у цјелини односа друштвене репродукције, већ се само у микро ћелијама друштвеног самоуправно организованог рада испољавају у ембрионалном облику. На линији остварења овог ембрионалног облика друштвено-власничких производних односа, југославенски политички систем се у вршењу своје револуционарне функције у изградњи „слободне асоцијације непосредних произвођача“ и реализације темељне марксистичке и хуманистичке максиме уопће о дезалијенацији радног човјека, радничке класе и друштва у цјелини, користи и користи уставно-правним системом као једним од средстава своје револуционарне присиле, да се у цјелокупности друштвених односа, као темељ њиховог почивања, развију ти односи, а спријече тенденције, објективно присутне у друштвеној пракси, у правцу њиховог претварања у хибридне облике социјализираног капитал-односа, без обзира да ли се ради о групно-власничком или о државно-власничком производном односу. Користећи уставно-правни систем у овој функцији радничка класа Југославије, предвођена својом авангардом СКЈ се плебисцитарно изјаснила, да хоће и жели баш такве, дакле друштвено-власничке производне односе, што непобитно потврђују јавне расправе одржане поводом доношења Устава 1974. и Закона о удруженом раду 1976. године, што је *in fine* и окуприла тако их инаугурирајући у правним актима.

Основни Уставно-правни концептуални приступ друштвеном власништву

Према уставно-правном опредељењу „друштвено власништво“ је „израз социјалистичких друштвено-економских односа међу људима“ (6). С обзиром на ово уставно-правно опредељење друштвено власништво је израз социјалистичких самоуправних односа у производњи који почивају на друштвено-власничком социјалистичком, самоуправном начину производње утемељеном на:

(6) Види Устав из 1974. г. (Сл. лист бр. 9/74.), Основна начела III ст. 1.

а) средствима за производњу у друштвеном власништву, као заједничкој неотуђивој основи друштвеног рада и друштвене репродукције, а „служе искључиво раду у циљу задовољавања особних потреба и заједничких потреба и интереса радних људи те развијају материјалне основе социјалистичког друштва и социјалистичких самоуправних односа”, и

б) самоуправљању радника, јер „средствима за производњу”, „у друштвеном власништву, укључујући и средства за проширену репродукцију”, „непосредно управљају удружени радници који раде тим средствима, у властитом интересу радничке класе и социјалистичког друштва”(7).

Овакав начин производње, дакле, полази од тога да је на средствима за производњу у друштвеном власништву извршена демонополизација, те да је у односима производње омогућена непосредна интеграција појединачног и укупног друштвеног живог с минулим радом под самоуправном контролом самих удружених радника. У ослону на овако уставно-правно утврђен начин производње, средствима за производњу и другим средствима рада „осигурава се да се свако, под једнаким увјетима” (због материјалног ограничења — примједба МА), „укључи у удружени рад друштвеним средствима и да остварујући право рада друштвеним средствима, на основи свог рада стјече доходак за задовољење особних и заједничких интереса”(8) (Подвукао МА).

Уставно-правно су на тај начин средства за производњу, и друга средства рада у друштвеном власништву, било као одређени друштвени рад било као природна богатства, прихваћена само као материјални увјети рада радника, који ће у процесу производње служити раднику као његова продужена рука у „присвајању природе”. Из чега, онда, евидентно слиједи да на овим средствима нико не може имати монопол у економском или другом погледу, јер „Нитко нема право власништва”... и „ни по којој правновласничкој основи не може присвајати производ друштвеног рада, ни управљати и располагати друштвеним средствима за производњу и рад, ни самовољно одређивати увјете расподеле”(9) (под МА). Самим тим, не само да је рад човјека у увјетима социјалистичког самоуправљања уставно-правно утврђен, као „једини темељ присвајања производа друштвеног рада и управљања друштвеним средствима”(10) (под МА), већ је он истодобно постао онај социјални темељ друштвено-власничког социјалистичког самоуправног начина производње и на њему успостављених односа у производњи у друштвено-економском погледу, а у нормативно правном, не само основно извориште свих субјективних права радника у производним односима већ заправо најрелевантнија категорија од које оно полази у правној регулацији cjелокупних друштвено-власничких односа.

Темељем изреченог произилази, дакле, да:

1. Друштвено власништво у увјетима социјалистичког самоуправљања изражава производне односе међу људима, те да оно, не изражава

(7) Устав СФРЈ из 1974. г. Основна начела III, став 2.

(8) Устав СФРЈ из 1974. Основна начела III, став 3.

(9) Устав СФРЈ из 1974. Основна начела III, став 4.

(10) Устав СФРЈ из 1974. Основна начела III, став 5.

нити право власништва, нити било које друго стварно или имовинско право схваћено у класичном грађанско-правном или „новом“ имовинско-правном погледу, јер је „метајуридичка категорија“, али релевантна за правну регулацију, па, према томе и предмет правног уређења.

2. Друштвено власништво као појам који изражава производне односе је по свом садржају и опсегу шири појам од средстава у друштвеном власништву, јер су питања, поред рада радника као његовог особног супстрата, само материјални супстрат тог односа, те у расправама ово увијек ваља суспрегнути и зауставити.

3. На средствима у друштвеном власништву као пуком материјалном увјету рада, нико не може у друштвено-власничком производном односу, утемељеном на друштвено-власничком социјалистичко самоуправном начину производње, имати право власништва нити било која друга стварна или имовинска права, већ за субјекте овог производног односа сва права произилазе из рада (што не значи да ова не могу бити и да нису предмет правне регулације), односно из радно-управљачке функције коју они у њему врше у увјетима социјалистичког самоуправљања.

4. У друштвено-власничком производном односу је рад, с обзиром на његов социо-економски карактер и марксистичко-методолошко и филозофско-материјалистичко опредељење, схваћен истодобно као трошење психофизичке енергије у производном процесу и у обављању самоуправљачке функције о „раду, увјетима и резултатима рада“⁽¹¹⁾ и то управљајући „словима и средствима у цјелокупности односа друштвене репродукције“⁽¹²⁾, па је према томе овако схваћени рад, основица не само свих субјективних права радника у друштвено-власничком производном односу, већ и правно најрелевантнија категорија за правну регулацију овог производног односа, јер на њему и почива.

Користећи се, за ову прилику, само основним ставовима марксизма и уставним ставовима у погледу правне регулације друштвеног власништва, мислим да смо у могућности на темељу њих извући и основни предмет правне знаности која се бави проучавањем правне регулације друштвено-власничког производног односа.

Чини ми се да би било погрешно, као основни предмет правно-теоријског бављења, узети друштвено власништво, као појам по себи. Мислим да би било далеко опортунитије и за правно уређење и за правну теорију релевантније, као предмет знанствено-теоријског спознавања узети друштвено-власништво као категорију за себе и по себи, а то значи истраживати положај индивидуалног радника према осталим радницима и радничкој класи у цјелости односа производње у погледу увјета, рада и резултата њиховог рада.

Методолошки приступ проучавању друштвеног власништва

Сматрам да је врло тешко доћи до озбиљнијих знанствених резултата у изучивању друштвеног власништва, ако се у проучавању овог појма не користи историјско-материјалистички дијалектички метод.

(11) Види поближе Устав 1974., Основна начела II, став 6 и став 4. тач. 3.

(12) Види поближе чл. 14. Устава СФРЈ из 1974. у вези с чл. 13 Закона о удружењем раду (Сл. лист бр. 53/76).

Хисторијско-материјалистички дијалектички метод је комплексан метод, по свом опсегу широк, а по садржају свеобухватан, мада није и не изражава прости зброј осталих опће-познатих и у знаности прихваћених метода.

Неопходност примјене овог метода у проучавању друштвеног власништва произилази из чињенице што се оно испољава истодобно као синтетички израз економског, правног, социјалног итд., у друштвеним односима, а само уз помоћ овог метода је могуће покушати тражити и пронаћи одговор по свим овим аспектима друштвеног власништва, и то како с теоријског тако и с практичног становишта.

Зашто?

Зато што се из хисторијско-материјалистичког дијалектичког метода у проматраном феномену могу сагледати појавне тенденције и законитости кретања у:

- кретању, мијењању, обнављању и развоју,
- њиховој узајамној вези и увјетованости (узрок, посљедица, узрок итд.),
- претварању квантитативних збивања и промјена у квалитативне, које су резултат закономјерног прелаза из једног стања у друго,
- унутарњим супротностима и протурјичностима, која су својствена проматраним појавама како у садржају тако и у облику његова испољавања, у борби супротности, борби старог и новог, онога што одумири и онога што се рађа, те
- у бесконачном дијалектичком — спиралном развоју предмета проучавања итд.

Но, овај метод се не исцрпљује само на овим елементима дијалектичког мишљења, већ у себи садржи и друге елементе и законитости дијалектичког мишљења, али су ови, вјеројатно најзначајнији. Зато Лењин и вели: „Укратко, дијалектика се може одредити као учење о јединству супротности. Тиме ће бити захваћена језгра дијалектике, то треба да се разјасни и развије“. (види „Филозофске свеске“ стр. 211).

Апликацијом овог метода на проучавање друштвеног власништва могуће је сагледати:

- револуционарно дјеловање политичко-правне надградње на развој наших производних односа,
 - унутрашњу међувезу стварно егзистирајућих друштвено-економских односа и њиховог формално-правног испољавања, тј., однос између онога што јест и онога што треба (као жељено) да буде,
 - превладавање старог начина производње и на њему успостављених производних односа и стварање нових,
 - класни положај радничке класе и правну регулацију тога, итд.
- Међутим, кад је у питању изучавање овог феномена као знанствено-наставне дисциплине и његовог излагања у току одгојно-образовног процеса, мишљења сам да је готово немогуће све аспекте друштвеног власништва сагледати у оквиру једног предмета. Због тога, сматрам да се ова проблематика мора, додуше на правним факултетима, изучавати са свих аспеката, али примарно с правног, у различитим знанствено-наставним дисциплинама. Тако напр. друштвено-економски аспект друштвеног власништва примарно треба изучавати у политичкој економији, итд.

Кад је у питању изучавање овог појма с правног аспекта онда се он не може, по нашем мишљењу, изучавати изравно као правна категорија, јер то само по себи и није, већ се мора изучавати као неизрана категорија која је релевантна за правну надградњу и као таква јесте предмет правне регулације. Због тога наш правни систем друштвено власништво регулира с обзиром на субјекте, њихова субјективна права, обавезе и одговорности у погледу увјета, рада и резултата њиховог рада у том производном односу. Цјелину ових субјективних права, обавеза и одговорности можемо класифицирати по слиједећим правним институтима:(13)

1. Сам производни однос настаје свјесним усавршавањем радника ради обављања производно-управљачке функције средствима у друштвеном власништву у циљу стварања нових производа рада ради обављања својих особних и опћедруштвених потреба.

У увјетима када је материјална основа рада још увијек релативно оскудна и ограничена, удруживање радника одвија се слободно, равноправно и под једнаким увјетима на начин утврђен правним правилима, а у складу с опћим друштвеним интересом и посебним интересима друштвене репродукције. Скуп правних правила којима се регулирају права, обавезе и одговорности радника приликом њиховог удруживања у друштвено-власнички производни однос, сматра се да се може изразити у посебном правном институту, тј. праву на заснивање и уређење односа у раду средствима у друштвеном власништву.

2. У остваривању радно-управљачке функције средстава за производњу и другим средствима рада у друштвеном власништву радници у погледу истих ступају у разноврсне међусобне односе — односе производње. Основана права која за њих произлазе из ових односа јесу права из рада тј. кориштења, управљања и располагања, друштвеним средствима, те мислим да се цјелокупност права, обавеза и одговорности радника у погледу кориштења, управљања и располагања друштвеним средствима може изразити и изражава јединственим правним институтом на право рада друштвеним средствима.

3. Организационо-правни облик испољавања друштвеновласничког производног односа, односно односа у производњи средствима у друштвеном власништву удружених радника се, с обзиром на примат рада у тим производним односима, испољава у облику ООУР. Међутим, пошто у увјетима сталног техничко-технолошког напретка друштва, непрекидно долази до даљње и све сложеније друштвене подјеле рада, коју изискује како индивидуално тако и колективно повезивање радника удруживањем рада и средстава у циљу односа друштвене репродукције, па и више, тј. њихову међузависност у односима производње, они су присиљени непрекидно се и даље повезивати у различитим организационоправним облицима. Скуп права, обавеза и одговорности радника у остваривању међусобног повезивања рада и друштвених средстава изражава се посебним правним институтом — правом на самоорганизирање.

(13) Приликом класификације правних института којима се регулира друштвено-власнички однос, кориштена је класификација проф. др Владимира Хорвата (Види аутор, *Позиција права удруженог рада у правном систему, правној знаности и свеучилишној настави*, „Зборник радова Правног факултета“, Нови Сад, 1980. г.)

4. Као резултат трошења психофизичке енергије и средстава за производњу и других средстава у друштвеном власништву у преоцесу рада на предметима рада јавља се производ рада. С обзиром на друштвени карактер рада и средстава којим је произведен и сам производ рада испољава се као друштвени производ рада. Међутим, пошто друштвени производ рада за удружене раднике који су га произвели, у правилу нема употребне вриједности, то су га они присиљени изнијети на тржиште и размјенити га за еквивалентност којим се изражава његова вриједност, односно просјечно друштвено признање рада потребног за његову производњу. Пошто је сам производ рада друштвен то у погледу управљања њиме сви радници који су га произвели у одређеном организацио-правном облику, имају одређена права, обавезе и одговорности, које се испољавају као њихово заједничко право. Ово право је Уставно правно прописано као право располагања и има га ОУР, али га врши додуше у своје име, а на начин удружених радника. Оно је правни израз трансформације овлаштења на управљање радника средствима и пословима у цјелини односа друштвене репродукције у право располагања њихове ОУР из чисто правно-техничких разлога, а није, као што се то често у нашој правној теорији истиче, имовинско или стварно право те организације. Скуп права, обавеза и одговорности ОУР-а у остваривању управљања радника средствима и пословима у цјелини односа друштвене репродукције, које су они на њега пренијели и самоуправно утврдили увјете и начине њиховог остваривања у робноновчаним односима на јединственом југословенском тржишту изражава се у посебном правном институту — праву располагања.

5. Реализацијом права располагања, а самим тим и овлаштења радника да управљају друштвеним средствима, ОУР остварује одређену економију или другу друштвену корист, у правилу изражену у новчаном облику. Над овом коришћу која улази у укупни приход ООУР-а, сама организација нема, а уставно-правно и не може имати, никаквих стварних и имовинских, или било којих других власничких права, што потврђује тезу да је она то чинила у своје име, али на рачун у њој удружених радника. Цјелокупност права, обавеза и одговорности у погледу ове економске користи, која је у суштини друштвено признање рада као њиховог и укупног друштвеног резултата рада могу бити носиоци искључиво радници и то било као носиоци неког особног, или заједничког, односно колективног права. Сва она су изложена и садржана у посебном правном институту — праву самоуправног дохотка.

6. Но у увјетима социјалистичког самоуправљања, кад су друштвена средства монополизирана и кад је управљање радом, увјетима рада и резултатима рада, омогућено радницима, без икаквог посредништва, ... изворну везу између њиховог рада и друштвених средстава, и то у цјелини односа друштвене репродукције, онда су удружени радници у циљу остваривања својих права и дужности, а напосе, у погледу овлаштења да управљају средствима и пословима, у цјелини односа друштвене репродукције. Из овога произилази њихово право и обавеза да свјесно и организирано усклађују односе у друштвеној репродукцији и усмјеравају привредни и друштвени развој, докле да планирају. Скуп права, обавеза и одговорности у остваривању друштвеног планирања изражава се у правном институту — праву друштвеног планирања.

7. У остваривању своје рдно-управљачке функције, у цјелини односа друштвене репродукције, радећи и управљајући средствима за производњу, својим радом и резултатима рада у увјетима међусобне одговорности и одговорности према социјалистичкој заједници у цјелини, удружени радници су присиљени непрекидно међусобно и с друштвом комуницирати. Цјелокупност, права обавеза и одговорности и у остваривању међусобног и друштвеног комуницирања регулирано је правним институтом — право на информирање.

8. На темељу међусобног и укупног друштвеног информирања у току остваривања друштвено-власничког производног односа, удружени радници доносе читав низ различитих одлука неправне (нпр. техничких, економских, тактичких, организацијских итд.) и правне природе, самоуправно уређујући међусобна права, обавезе и одговорности. Доношење ових одлука је регулирано посебним правним институцима — правом на самоуправљање. Специфичност овог правног института је да остваривање права, обавеза и одговорности удружених радника која за њих произилазе из његовог садржаја, реализира испрештетена са свим осталим правним институцима којима се регулира социјалистички самоуправни друштвено власнички производни однос.

9. С обзиром на карактер социјалистичког самоуправљања, друштвено власничког производног односа и његове правне регулације, удружени радници се такођер јављају и као основни субјекти заштите тог производног односа, што је и разумљиво јер на тај начин истободно штите и своја друштвеноекономска права из рада као и друга самоуправна права. Сва ова права, обавезе и одговорности удружених радника у погледу заштите друштвеног власништва и самоуправних права, могу се груписати у посебни правни институт — право за заштиту самоуправних права и друштвеног власништва.

На темељу изложеног проистиче мишљење по којим се ови правни институти могу груписати у једну нову правну грану, за коју се у нашем правном систему озбиљно и широко отвара простор након Уставно-правних промјена из седамдесетих година. С обзиром да се у нашој правној теорији, с већим или мањим интензитетом, у последњих пет година доста расправљало о називу ове нове правне гране и њеном положају, како у управном систему тако и у правној знаности у свеучилишној настави, о чему ми није у овом раду циљ говорити, ја бих се само приклонио оном мишљењу које сматра да га трана треба носити и име, те да јој има мјеста и у правном систему, па слиједом тога и у правној знаности и свеучилишној настави на правним факултетима(14).

(14) Ово становиште код нас у правној теорији заступају: Академик др. Леон Гершкович (види рад: „Право удруженог рада као основна грана права) — тезе објављене у издању Института за упоредно право, Београд „Основн права СФРЈ“ 1979 година), академик др. Алојзиј Финжгар, види: „Скица правног система СФРЈ“, Расправе, САЗ, Љубљана, 1981 година, проф. др. Владимир Хорват (види нпр.: „Позиција права удруженог рада у правном систему, правној знаности и свеучилишној настави“, Зборник радова правног факултета у Новом Саду, 1980 година, затим: проф. др. Миодраг Зечевић (види рад: „Развој и изградња уставно правног система Југославије на основама Устава и закона о удруженом раду“, Архив бр. 2—4/77 Београд те од: друштвено политичких и јавних радника нпр.: Киро Глигоров у раду „Активна питања улоге права, правне науке и правника у остваривању друштвено економског и политичког система на основу Устава и Закона о удруженом раду, Архив, Београд бр. 2—4/77, и Едвард Кардељ, види рад „Право удруженог рада — основа нашег правног система“ у едицији: самоуправљање, књига бр. 3 издање Сарајево 1978 године страна 405. итд.

Изузетни значај изучавања права удруженог рада на правним факултетима, као знанствено-наставне дисциплине, произилази из марксистичко-материјалистичког идеолошко-политичког опредељења и прихваћеног Уставно-правног уређења.

Наиме, данас је готово опће познато да ми нисмо, у вријеме политичких промјена седамдесетих година, имали у цјелости развијене, а ни данас или још увијек немамо, друштвено-власничке производне односе онако како смо и уставно-правно прогнозирали. Ови односи су се у друштвеној пракси јављали као појединачни феномени, док су објективно присутне тенденције у даљем развоју власничких односа код нас кретале ка развоју групновласничких производних односа. Овдје ваља напоменути, да групновласнички односи такођер почивају на материјалном супстрату, а не на раду радника па су, према томе, само једна од специфичних варијаната капитал-односа, у којем доминантну улогу имају техно-бирокарске снаге као носиоци друштвене моћи у тим односима, додуше не изравно, већ у име подuzeћа, односно њему сличног организационо-правног облика испољавања групновласничког односа, док је радник, фактично и правно, остао и надаље одвојен од материјалних увјета и остварених резултата рада.

Да би се ова доминантна тенденција у развоју друштвено власничких односа као групновласничких онемогућила те да би се омогућио развој друштвеновласничког производног односа у смислу уставно-правног пропонирања данас, дошло је до уставно-правних промјена. Самим тим су најсвесније снаге нашег друштва предвођене СКЈ и издигле ове појединачне феномене који су остварили процес развоја друштвено-власничких производних односа као нови квалитет на нивоу опћег политичког опредељења и уставног уређења, да би на тај начин политичко-правним мјерама отворили процес даљнијег развоја друштвено-власничких производних односа.

Улога правне знаности на правним факултетима јесте да полазницима (студентима) с једне стране објасне ове уставно правне промјене, али и да им објасне суштину друштвено-власничког производног односа и његову нормативно-правну регулацију. На тај начин, путем студената, правна знаност ће омогућити припадницима радничке класе да схвате свој друштвено економски и нормативно-правни положај у друштвено-власничким производним односима, те да се у вршењу своје радноуправљачке функције, активно боре за њихово остваривање и за потискивање групновласничких тенденција у развоју производних односа, а самим тим и технобирокарског понашања, с једне стране, а с друге ће оправдати своје постојање и функцију пред радничком класом као темељним субјектом економске, политичке и правне власти у цјелини односа социјалистичког самоуправљања код нас.